

ผ้าพระกฐินหลวง

เมื่อข้าพเจ้ายังเด็ก ได้รู้จักกับคุณเฒ่าแก่สมบุญ เหมเจลา หัวหน้าพนักงานคลังผ้าเหลือง ซึ่งเป็นเพื่อนกับหม่อมเปลี่ยน กาญจนวิชัย ผู้เป็นหม่อมยายของข้าพเจ้า และผู้ใหญ่อีกหลายคน รวมทั้งนางฉลาด กิตติโฆษณ์ ซึ่งปัจจุบันอายุ ๘๐ ปี ยังเป็นพนักงานคลังผ้าเหลืองอยู่ ได้เล่าให้ฟังว่า “สมัยก่อน ตอนเด็ก ๆ ได้ทำงานอยู่กับคุณเฒ่าแก่สมบุญ ซึ่งคุณเฒ่าแก่สมบุญ ได้เล่าว่า...การถวายผ้าพระกฐินหลวงนั้น มีสืบเนื่องกันมานานแล้ว ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ตอนที่รับผ้าพระกฐินจากเจ้าหน้าที่ได้ทอดพระเนตรที่บนผ้าไตรไม่เห็นผ้าขาว เพื่อทำพิธีถวายผ้าพระกฐินให้เป็นที่ถูกต้องตามประเพณีของการถวายผ้าพระกฐินวัดที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ซึ่งจะต้องมีผ้าขาวเพื่อตัดเย็บเป็นสบงถวายอีกชิ้นหนึ่ง หลังจากเสร็จพิธีแล้วเจ้าพนักงานนำผ้าขาวมาตัดเย็บเป็นสบง ซึ่งในตอนนั้นมีเจ้าหน้าที่อยู่ไม่กี่คน สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ จึงทรงช่วยเย็บผ้าสบงด้วยจนเสร็จ

ผ้าขาวที่เย็บเป็นสบงเรียบร้อยแล้วเจ้าหน้าที่ได้มอบให้พระสงฆ์นำไปย้อม และไปทำพิธี “กรานกฐิน” * จากนั้นนำไปครองในพระอุโบสถ ซึ่งต้องทำให้เสร็จก่อนรุ่งอรุณจึงจะถือได้ว่าได้อานิสงฆ์กฐิน การเย็บผ้าไตรในสมัยก่อนจะไม่มีผ้าสีเหลือง และจักรเย็บผ้า ต้องใช้ผ้าขาวมาตัดเย็บด้วยมือทั้งหมด การเย็บใช้การเย็บด้นละเอียด โบราณเปรียบเทียบว่าต้องเย็บเป็น “ไขเลือด” ฝีมือนักเย็บจะเล็ก ๆ ละเอียดมาก แล้วจึงสอยตะเข็บเป็นเส้นลวด (ตะเข็บต้องกลมสวยเหมือนเส้นลวด) เมื่อเย็บเสร็จแล้วนำผ้าไปซักน้ำนำขึ้นมาวางใช้ตะลุมพุกทุบผ้าให้แป้งออกให้หมด และนำมาซักน้ำสลับกันไปจนกว่าจะหมดแป้ง และนำผ้าไปย้อมทั้งที่น้ำยังร้อน ๆ จนผ้าหยุดดูดสีจึงเทน้ำทิ้ง แล้วตักน้ำที่จะย้อมใส่ใหม่ทำจนกว่าสีจะติดเสมอกันทั้งผืน จากนั้นจึงนำไปใส่เครื่องหีบผ้าเพื่อบีบน้ำออกให้หมดและผึ่งลมจนแห้งไม่ให้ตากแดด เพราะแดดจะทำให้ผ้าด่าง เมื่อผ้าแห้งแล้วจึงนำผ้าใส่หีบผ้าอีกครั้ง หมุนหีบผ้าเพื่อให้ผ้าเรียบเป็นมัน เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีเตารีด พี่ฉลาดบอกว่า ต้องเป็นคนหมุนเป็นประจำ เพราะว่าเด็กกว่าเพื่อนมีแรงหมุนดี ”

* กรานกฐิน เป็นคำกริยา ซึ่งไม่สะตั้ง คือเอาผ้าที่จะเย็บเป็นจีวรเข้าซึ่งที่ไม่สะตั้ง เย็บเสร็จแล้วบอกแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ร่วมใจกันยกผ้าให้ในนามของสงฆ์เพื่ออนุโมทนา ภิกษุผู้เย็บจีวรเช่นนี้เรียกว่า ผู้กราน พิธีทำบัดนี้ คือ สงฆ์ยกผ้าอันไม่พอแจกกันให้ภิกษุรูปหนึ่ง ภิกษุรูปนั้นทำตั้งแต่ ซัก กะ ตัด เย็บ ย้อมเสร็จในวันนั้น ทำพินทุกับปะอธิฐานเป็นจีวรครอง เป็นจีวรกฐิน เรียกว่า “กรานกฐิน”

ตั้งแต่นั้นมาจึงได้มีการตั้งหน่วยงานคลังผ้าเหลืองขึ้นใหม่ โดยมีหน้าที่เย็บผ้าไตรทั้งชุดเพื่อใช้ในการอุปสมบทภาคหลวงและถวายผ้าพระกฐิน แล้วนำส่งฝ่ายศุภรัตเพื่อเข้าไตรเป็นชุด ๆ ประกอบด้วย จีวร สบง สังฆาฏิ รัตประคดอก รัตประคดเอว อังสะ ผ้ากราบ

ในปัจจุบันมีพนักงานคลังผ้าเหลืองจำนวน ๙ คน ทำหน้าที่เย็บผ้าไตรในการอุปสมบทขนาดหลวง และผ้าพระกฐินในแต่ละปีประมาณ ๒๐ วัด การเย็บจะใช้ผ้าสีเหลืองมาตัด และใช้จักรเย็บในต่อนั้น แต่ยังไม่สอยด้วยมือให้เป็นเส้นลวด การเย็บจะเย็บผ้าเป็นชั้น ๆ ต่อกัน จะมีเสา กระทบ ในผ้าแต่ละผืนเสร็จแล้ว จึงเย็บอนุวาด คือ การเย็บขอบทั้ง ๔ ด้าน มีมุมผ้าสวยงาม การเย็บสบง จีวร สังฆาฏิ จะมีวิธีการเย็บเหมือนกัน ปัจจุบันจะมีวัดที่เป็นวัดธรรมยุติกนิกายยังถือประเพณีดั้งเดิม คือ ใช้ผ้าขาวมาเย็บ ช่างเย็บต้องไปตัดเย็บที่วัดให้เสร็จก่อนรุ่งอรุณ จะมี ๖ วัด คือ

๑. วัดบวรนิเวศวิหาร
๒. วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม (จะต่างจากวัดอื่นเพราะพระท่านจะให้เย็บเป็นแบบสังฆาฏิ ๒ ชั้น แทนการเย็บสบง)
๓. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
๔. วัดนิเวศธรรมประวัติ
๕. วัดราชาธิวาสวิหาร
๖. วัดราชผาติการาม

กฐินพระราชทานจะเริ่มที่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นวัดแรกทุกปี แล้วต่อด้วยอีก ๕ วัด ไม่จำกัดว่าวัดใด เมื่อมีกฐินหลวงช่างเย็บจะไปรอรับผ้าขาวที่วางอยู่บนไตรที่หลังโบสถ์ หลังจากถวายเป็นผ้าพระกฐินแล้ว จะนำผ้าขาวมาตัดเย็บเป็นสบง และต้องรีบเย็บให้เสร็จ จากนั้นพระสงฆ์จะนำไปย้อม และทำให้สบงแห้ง เพื่อให้พระที่รับกฐินนำสบงไปทำพิธีกรานกฐินในโบสถ์ก่อนรุ่งอรุณถึงจะได้ อาหิสังส์กฐิน

ข้อมูลจาก : จุลสารการจัดการองค์ความรู้ สำนักพระราชวัง
ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กันยายน – ตุลาคม ๒๕๕๐
คุณเพ็ญศรี เขียวมีส่วน : เรียบเรียง